

KULTURMILJÖ-
RAPPORT 2021:03

Sanja Peter &
Ulf Ragnesten

SKRA BRO

DETALJPLAN ETAPP 3
KULTURMILJÖUNDERLAG

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

KULTURMILJÖUNDERLAG: SKRA BRO ETAPP 3

03 -2021

Kulturmiljörapport 2021:03

Beställares dnr 0127/20 (tidigare diarienummer 0425/16)

Kulturförvaltningens dnr 0727/20

Beställare: Stadsbyggnadskontoret

Västra Götalands län, Göteborgs stad

Text och research: Sanja Peter och Ulf Ragnesten

Foto: Göteborgs stadsmuseums arkiv och författarna, där annan fotograf ej anges.

Kartor och stadsplaner: Stadsbyggnadskontoret och lantmäteriet

Omslag: Planområdet sett mot öster

**GÖTEBORGS
STADSMUSEUM**

Göteborgs Stadsmuseum
Norra Hamngatan 12, se-411 14 Göteborg
Tel: +46 (0)31-368 36 00
stadsmuseum@kultur.goteborg.se

SKRA BRO

DETALJPLAN ETAPP 3

KULTURMILJÖUNDERLAG

INNEHÅLL

INLEDNING	7
Inledning	7
Bakgrund och avgränsning	7
Uppdraget	7
Befintligt skydd och tidigare utredningar	7
Tidigare ställningstaganden	8
Underlagets disposition	8
LANDSKAPSBILD	11
Landskapsrum	11
Siktlinjer	11
Fornlämningsbilden	12
Bebyggelse	13
KULTURHISTORIEN	15
De äldsta spåren	15
Skiftesreformen	15
Kvisljungeby	15
Karaktärsskiften	17
Bevarade spår	17
Ortnamn	18
Paradigmskifte	18
KÄNSLIGHET	21
Synliga spår	21
Kulturmiljö som resurs	22
Rekommendation	23
Att särskilt rekommendera	26
KÄLLOR OCH LITTERATUR	31

Planområdets läge söder om Skra Bro.

INLEDNING

Här presenteras målet med kulturmiljöunderlaget och vilket uppdrag beställaren givit. Planområdets geografiska yta visas och hur kulturmiljöunderlaget är disponerat i denna rapport. Det framförs hur området tidigare omtalats i utredningar och vilka värden man framhållit.

Inledning

Syftet med detta kulturmiljöunderlag för området söder om Skra Bro är att ge en kunskapsgrund som bidrar till en övergripande förståelse av landskapets kulturmiljökvaliteter. Det ska även synliggöra och identifiera värden och kvalitéer inför fortsatt planering. Underlaget ska verka som stöd för planen vid utvärdering och konsekvensbedömning.

Stadsbyggnadskontoret i Göteborg är beställare av uppdraget. Projektet har utförts av en arkeolog och en byggnadsantikvarie vid enheten för kulturmiljö inom kulturförvaltningen.

Bakgrund och avgränsning

2012 fick stadsbyggnadskontoret i uppdrag att upprätta detaljplan för Skra Bro. Syftet var att ge möjlighet till kompletterande bebyggelse såsom utveckling av handel, bostäder, service samt knutpunkt för kollektivtrafik. Planen genomförs i olika etapper och detta arbete är ett underlag för etapp III.

Exploateringen inom aktuellt område kommer att beröra det öppna landskap som är direkt söder om detaljplaneförslaget. Redan i starten av planprocesserna kring Skra Bro och Björlanda påpekade kulturförvaltningen att kulturmiljö och kulturhistoriska spår samt värdet av ett öppet landskap är viktiga aspekter att ta med i vidare planarbete.

Uppdraget

I uppdraget ingår att ge en övergripande beskrivning av kulturmiljön och dess evolution samt påpeka specifika spår och känsliga avsnitt. I punktform ser det ut så här:

- Landskapsanalys i dess sammanhang med angränsande kulturmiljöer. Karaktärisering av visuella och funktionella samband och stråk. En närmare beskrivning görs av kulturmiljöernas rumsbildningar och upplevelsepotentialer med bakgrund i det historiska landskapet.
- Kort stadsbyggnadshistorisk beskrivning av stadsdelens förändringar och dess omgivande stadsbyggnadssammanhang inom undersökningsområdets avgränsning.
- Utppekande av särskilt känsliga områden och utmärkande karaktärsdrag, för såväl de enskilda byggnaderna som egenskaperna som karaktäriserar helheten. Med det avses beskrivning av objekt och miljöer av betydelse för upplevelsen av kulturmiljöerna och deras inbördes sammanhang, inbegripet platser och stråk.

Befintligt skydd och tidigare utredningar

En arkeologisk utredning har utförts inom planområdet. Vi har fått ta del av resultaten, som visade att det inom området finns sex förhistoriska boplatslämningar. De är belägna i utkanten av den brukade öppna

marken. Dessutom registrerades flera "övriga kulturhistoriska lämningar", varav några sammanfaller med dem som beskrivits i denna rapport.

År 2004 sammanställde kulturförvaltningen "Översiktlig studie av natur och kulturvärden i Björlanda" i samband med en fördjupad översiktsplan för Björlanda. Kulturförvaltningen har 2011 uppdaterat kommunens planeringsunderlag för natur- och kulturmiljöer inom området. Där utpekade känsliga kulturmiljöer samt sammanhängande värden. Kulturförvaltningen avstyrkte då byggnation på den plats som högstadieskolan nu ligger och poängterade vikten av att behålla dallandskapet öppet. Kulturförvaltningen har även svarat på program och detaljplan för högstadieskola i Björlanda vilket indirekt berör aktuellt granskningsområde. Följande dokument är bevarandeplaner eller förespråkar skydd:

- Fornlämningarna är skyddade enligt kulturmiljölagen kapitel 2.
- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse i Göteborg: ett program för bevarande (red. Lönnroth 2000): Område 77:A 2 Kvisljungeby. Delar av befintlig bebyggelse är nämnd som kulturhistorisk värdefull i bevarandeprogrammet och här gäller paragraf mot förvanskning enligt PBL kap 8. Delområden som nämns är Björlanda äldre bykärna med tillhörande jordbruksmark samt Kvisljungeby med omgivande odlingsmark.
- Natur- och kulturvårdsprogram för Göteborg (Fastighetskontoret m.fl. 1979): Område 128 D Kvisljungeby.
- Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohus län: bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden (Länsstyrelsen 1995): Område 80-04 Kvisljungebyområdet är utpekade som regionalt värdefullt odlingslandskap. Som särskilt intressanta delområden anges Björlanda by och Kvisljungeby.
- Björlanda: uppdatering av natur- och kulturvärden (Göteborgs stadsmuseum 2011): Område D Kvisljungeby och Låssby.
- Värdefulla odlingslandskap, natur- och kulturvärden i Göteborgs jordbruksområden (Kulturförvaltningen och Park- och Naturför-

valtningen 2014): Område 6:4:1 Kvisljungeby

- Kulturmiljöunderlag Detaljplan Skra bro. Göteborgs stad, 2012.

Tidigare ställningstaganden

Björlandaområdet bedöms som mycket rikt på lämningar från både sten-, brons- och järnålder och är ur det perspektivet särskilt framträdande i Göteborgsområdet.

Kulturlandskapet har värden av både lokal och regional betydelse och höga kulturhistoriska värden för såväl det förhistoriska som det historiska jordbrukslandskapet.

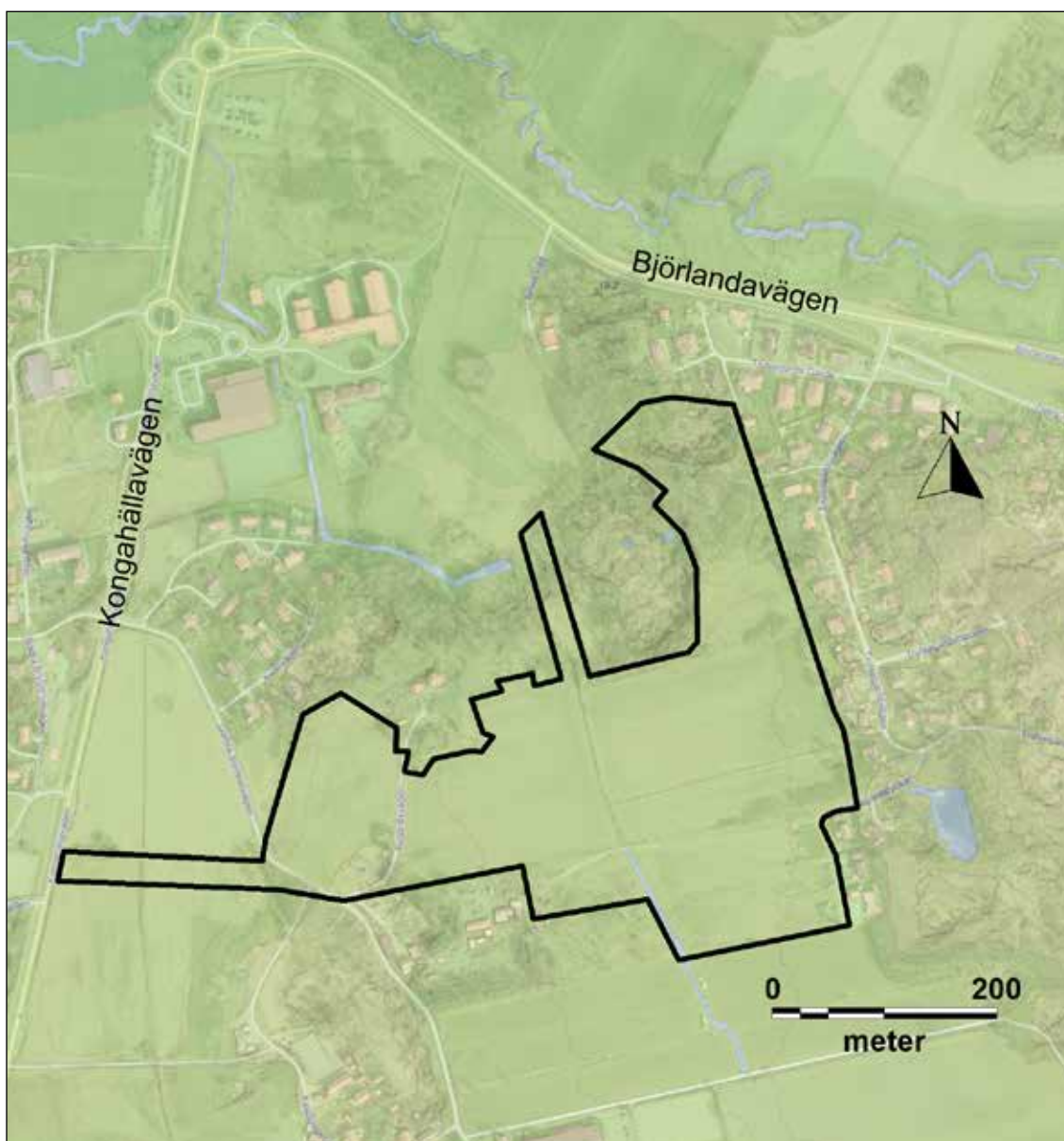
Kvisljungeby är i den kontexten sedan 1970-talet utpekade som ett bevarandeområde. Sammanfattningsvis har tidigare underlag och utredningar kring värden i det övergripande kulturlandskapet pekade på fyra aspekter:

- Björlanda/Skra Bro - området är en viktig kulturhistorisk miljö med såväl natur- som kulturmiljövärden.
- Lämningarna visar på kontinuitet genom historiens alla skeden. Bebyggelsemönster, gravar, boplatser, byggnader, vägdragningar och markindelning speglar olika tidsperioder liksom lantbrukstraditioner som anpassats till och format landskapet.
- Betydelsefulla kulturmiljöer utanför området kan påverkas av planerad exploatering.
- Öppna landskap är viktiga för berättelsen om en jordbruksbygd med gamla anor.

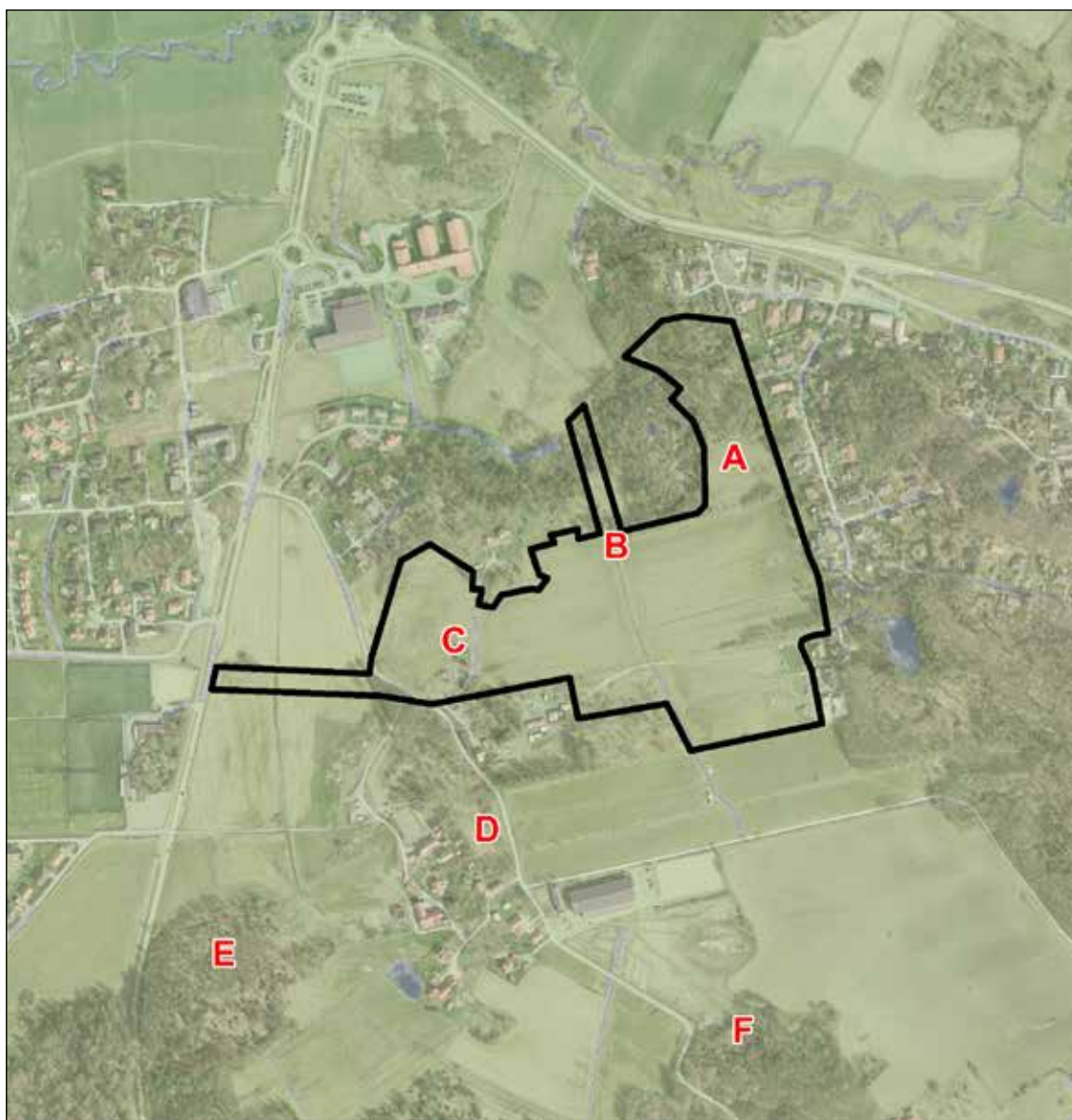
Underlagets disposition

Kulturmiljöunderlaget består av följande avsnitt:

1. Nulägesbeskrivning med karaktärsdrag. Beskrivning av landskapets förhållande till omgivningen och upplevelsebaserade kvaliteter.
2. Historisk framväxt. Sammandrag av utvecklingen med syfte att sätta dagens miljö i ett historiskt sammanhang.
3. Analys och illustration av tålighet/känslighet. Aspekter förankrade i landskapets kulturhistoria och upplevelse; stadsrum, vyer, grönsstruktur et cetera.
4. Kulturhistorisk rekommendation vid förändring i utredningsområdet.

Planområdets avgränsning i Kvislungeby söder om Skra Bro.

Områden med fornlämningar och kulturhistoriska objekt. Bokstäverna indikerar olika delområden nämnda i texten.

LANDSKAPSBILD

Här beskrivs hur kulturlandskapet i planområdet och dess närhet ser ut idag. Inga synliga fornlämningar eller kulturhistoriska byggnader är belägna inom planområdet. Det finns ändå en relation mellan platser i och utanför området. Dessa diskuteras med hjälp av markerade bokstäver på karta.

Landskapsrum

Området som planeras för bebyggelse utgörs av ett brutet landskap bestående av odlingsmark och mindre skogbevuxna höjd-områden. Åkrarna med sina ägogränser av stenmurar löper från kullarna i norr ner över de lägre liggande bördiga lerslätterna i söder. Landskapstyperna bildar olika rum inom området. I nordost finns öppen ängsmark som bildar ett av rummen (A). Väster därom ligger ett område med stora lövträd, gårdesgårdar och en äldre stenbro över en bäck. Detta rum bildar en behaglig upplevelse av natur och äldre kulturhistoria (B). Ytterligare västerut ligger gården Kvisljungeby 3:6. Gårdsmiljön ger intryck av att vara en äldre lantlig byggnation. Ytterligare ett rum bildas av en hög bergknalle i områdets västra del (C). Från toppen av knallen har man god utsikt över östra delen av Kvisljungeby och mot Skra Bro i norr.

Siktlinjer

Man talar ofta om siktlinjer i stadsplanering. När det gäller siktlinjer som baseras på kulturhistoriska iakttagelser måste man vara medveten om att det finns två kategorier av sådana linjer. Det är dels sådana som man tror fanns under historisk tid, dels sådana som vi upplever idag och vill bevara. Vi vet dock ingenting om hur forntidens eller historiens människor betraktade möjligheten att se till andra områden i kulturlandskapet. Det blir mest gissningar. Därför håller vi oss

Utsikten från bergknallen i väster (C) upp mot Skra Bro i norr.

Siktlinjen från bergknallen mot gården Kvisljungeby 3:6 och vidare österut mot de stora lövträden och området med stenbron och gårdesgårdarna.

här till sådana siktlinjer som vi själva upplever och motiverar. En sådan linje i utredningsområdet är utsikten från bergknallen i väster upp mot Skra Bro i norr. Den utsikten ger möjlighet att orientera sig i landskapet. Även siktlinjen österut från bergknallen mot gården Kvisljungeby 3:6 och vidare österut mot de stora lövträden och området med stenbron och gärdesgårdarna ger en upplevelse av kontinuitet i landskapet.

Fornlämningsbilden

Det finns inte någon känd fornlämning inom planeringsområdet. De närmast belägna kända fornlämningarna finns i tre koncentrationer utanför planområdet, en i norr, en i söder och en i väster. I norr är det en samling lämningar som utgörs av ett impediment med skålgropar (Björlanda 627), en undersökt och borttagen flatmarksgrav (Björlanda 632), en rund stensättning (grav) (Björlanda 628) samt en delundersökt boplats (Björlanda 631). I söder är det en stensättning (Björlanda 43:1, en fyndplats (Björlanda 43:4), två fornlämningsliknande bildningar (Björlanda

43:2-3), ett närbeläget grav- och boplatssområde (Björlanda 173:1) samt den medeltida byplatsen Kvisljungeby. Relativt nära i väster finns en fornlämningsgrupp bestående av en fyndplats (Björlanda 404:1) och två boplatser (Björlanda 458:1 och 641). På lite längre avstånd från planeringsområdet ligger två större gravfält från yngre järnålder. Det är Hovgårdens gravfält en knapp km åt nordväst (Björlanda 52:1 och 53:1) samt Ambros kulle i sydväst cirka 400 m från området (Björlanda 5:1. Se E på kartan sidan 10).

Samtliga fornlämningar som nämnts associerar i första hand till brons- och järnålderns samhälle. Det gäller inte minst de stora gravfälten vid Hovgården vid Björlanda kyrka och den så kallade Ambros kulle väster om Kvisljungeby by. Dessa påvisar en väl etablerad bebyggelse i Björlanda för mer än 1000 år sedan. Redan då etablerades ursprunget till den lantliga bystrukturen som vi upplever idag. En sammanfattande bild av fornlämningarna finns på sidan 21.

Panoramabild över planområdet mot nordost. I mitten av bilden mot norr anas gården Kvisljungeby 3:6.

Bebyggelse

Låssby och Kvisljungeby (D på kartan sidan 10) utgör två av en handfull välbevarade klungbyar på Hisingen. Ytterligare ett flertal gårdar på Hisingen har kvar sina ekonomibyggnader och uthus. Gränsande till Kvisljungebyns inägomark åt öster fanns ett område kallat Lunden (F på kartan sidan 10), som brukades av byn. Väster och söder om inägomarken fanns utmark och bete.

Inom planområdet finns bara en gård med huvudbyggnaden kvar. Det är Kvisljungeby 3:6 vars ekonomibyggnader brunnit för ett antal år sedan (finns på karta från 1970). I anslutning till gården finns stigar med äldre anor, en bro och stengärdesgårdar. Uthus som brunnit har kvar sin stengrund. Källarvinden på gården är renoverad.

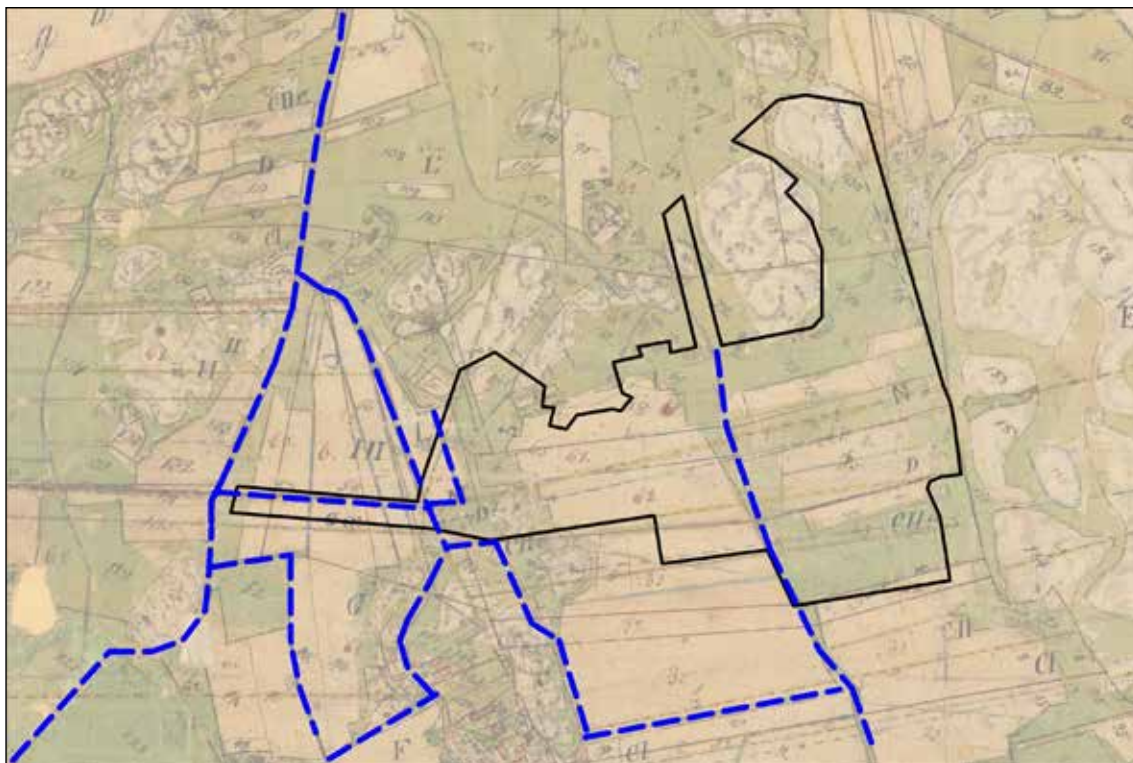
Gården Kvisljungeby 3:6 fanns inte när Laga skifteskartan uppritades 1852. Den är således tillkommen senare och omnämns i

fastighetsregistret först 1929. Inte heller fanns bebyggelsen som idag ligger alldeles intill planeringsområdet i sydväst (Kvisljungeby 2:9). I en inventering från 1970-talet refererar man till gården som Skomakaregården.

Kvisljungeby ligger i ett kulturlandskap med gamla anor och är ett fint exempel på en bebyggelsegrupp som har behållit sin karaktär av oskiftad by. Andra värdefulla bebyggelseenheter är Kvisljungeby 2:4, 2:5, 3:8 och 1:2; gårdsanläggningar med bostadshus på dubbel bredd och vinkelbyggda ladugårdar eller längor, källarvindar och andra ekonomibyggnader. Även de utflyttade gårdarna i närheten vittnar om skiftningarna i landskapet. Lunden finns fortfarande kvar som ett tydligt avgränsat skogsområde.

Vägsystemet som ansluter till planområdet i väster är åldrigt liksom ägo gränserna i form av stengärdesgårdar.

Karta över Storskifte i Kvislungeby 1793. De äldre vägarna (blå streckade linjer) har i stort sett samma sträckning som idag.

Karta över Laga skifte i Kvislungeby 1852.

KULTURHISTORIEN

Kulturhistorien i planområdet är en del av den allmänna kulturutvecklingen, vilket visas i början av detta avsnitt. Därefter presenteras specifika platser och lämningar i och utanför avgränsningen. Kvisljungebyområdet har genomgått historiska karaktärsskiften vad gäller såväl materiella som icke-materiella lämningar. Materiella lämningar kan ses i landskapet, andra finns i ortnamn och på historiska kartor.

De äldsta spåren

Så som de flesta bygder på Hisingen har området kring Skra Bro och Kvisljungeby sina äldsta lämningar från äldre och yngre stenålder. Högst upp i landskapet, över 20 m över havet, finner man de äldsta spåren av människornas närvaro. I Låssby, någon kilometer väster om Kvisljungeby har man påträffat en av de äldsta boplatserna i hela Göteborg. Den är belägen 36 m över nuvarande havsnivå. Boplatserna har beteckning Björlanda 301 A (Ragnesten 2003). För ca 11 000 år sedan låg boplatserna vid stranden.

Under bronsåldern, för "bara" 3000 år sedan, var havsstranden fortfarande närvarande för dem som bodde i trakterna av dagens Låssby, Skra Bro och Kvisljungeby. Vid den tiden låg boplatserna i sluttningarna ned mot strandkanterna och man byggde gravrösen högst upp på bergen.

Under järnåldern blev kulturlandskapet helt präglad av jordbruksmarken snarare än havsstranden. Boplatserna hamnade nu inne i landet nära åkermarken och man begravde sina döda på gravfält, som till exempel på Ambros kulle. Boplatserna, som man nu kan kalla gårdar, eftersom de började likna dagens lantgårdar placerades på bergshöjder i slättlandskapet i närheten av åkermarken. Nästa förändring i kulturlandskapet blev att gårdarna blev till byar när befolkningen ökade och bebyggelsen tätnade. Det skedde ungefär vid mitten av järnåldern för 1 500

år sedan. Kvisljungeby är ett exempel på en sådan by med anor i järnåldern.

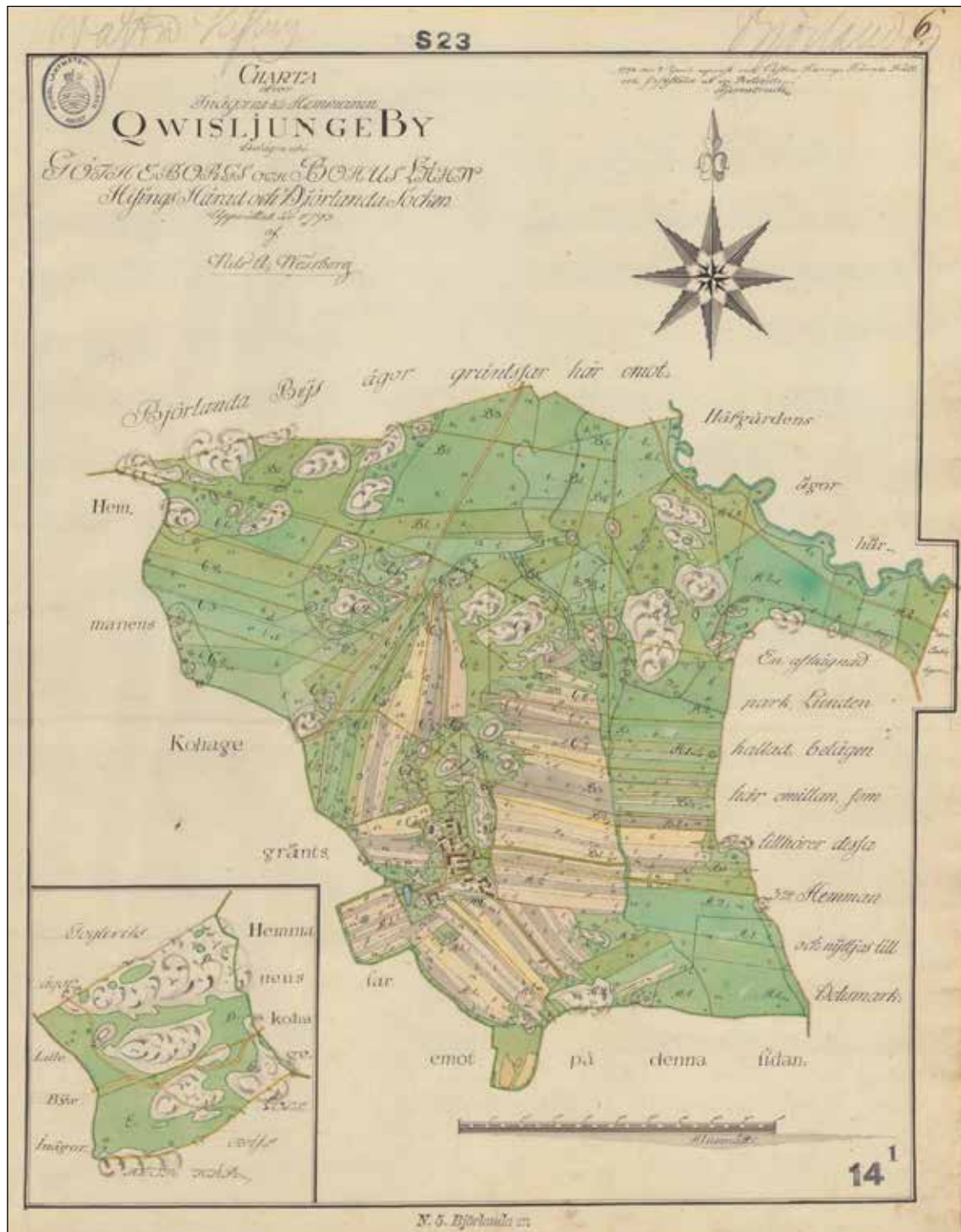
Skiftesreformen

Efter hand behövde man rationalisera jordbruket och reglera gårdar och byar i förhållande till den brukade jorden och skogen i utmarken. Det var då man inledde skiftesreformerna med början på 1700-talet. Syftet var att placera varje gård vid sin egen mark. När man bodde i byarna hade de olika gårdarna sina marker på olika ställen och det var inte effektivt. Med skiftesreformerna flyttades de olika gårdarna ut från byarna och byarna splittrades. Skiftesreformerna ägde rum under ca 150 år och de sista skedde i mitten av 1800-talet.

Kvisljungeby

Den äldsta och kanske viktigaste skriftliga källan till information om gårdarna på Hisingen är den kyrkliga jordeboken (Rödebok) från tiden 1388–1402. I den nämns ett tjugotal orter i Björlanda socken, bland annat Kvisljungeby. Bilden av socknens bebyggelse under medeltiden och äldre skeden är ofullständiga. Men namnet Kvisljungeby som återkommer i olika former tyder på att det var en stark bybildning.

Den äldsta svenska jordeboken från 1659 nämner 3 mantal i Björlanda, Kvisljungeby, Nolvik och Viken. Nästan alla större byar och gårdar i socknen var representerade med

Kvislungebys ägor vid Storskiftet 1793.

större jordlotter bland kyrkogodset. Kvisljungeby var en gård bland dem.

Vid storskiftet 1793 hade Kvisljungeby åtta brukningsenheter uppdelat på Kronogården, Trulsegården och Skomakaregården. Vid genomförandet av laga skifte 1852 blev nästan alla gårdar kvar på den ursprungliga platsen i Kvisljungeby, som därför har kvar sin täta bebyggelsestruktur.

Kvislungeby är en jordbruksby med flera intressanta gårdsanläggningar inom byplatsen. Några gårdar från den gamla byn är utskiftade, som gården som ligger i norra ändan av Bygårdsvägen (Kvislungeby 3:6) inom det aktuella planområdet.

Karaktärsskiften

De tydligaste brytpunkterna i landskapet har varit skiftesreformerna under 17- och 1800-talen. Ett annat starkt föränderligt inslag i kulturlandskapet utgör bebyggelsen. I det långa loppet har byggstilar ändrats genom ombyggnader. I planområdet är det inte byggnaderna i sig som har behållit någon platsspecifik egenart utan det är bystrukturen och de sammanhållande vägarna som berättar om den historiska utvecklingen.

Nittonhundratalet kom med elektrifiering och automatisering av jordbruksproduktionen. Från 1927 har man haft möjlighet att utnyttja elektrisk kraft och 1942 inköptes den första traktorn till socknen. Därmed hade den nya tidens "maskinkultur" börjat sätta sin prägel på jordbruket. Antalet hästar på gårdarna kunde minskas, mänsklig arbetskraft frigöras. Hästvandringarna efterträddes av fotogendrivna motorer (tröskor) för jordbruket. Sommarstugorna, som började byggas under 1930-talet (mycket tack vare semesterlagen 1938), har i vissa angränsande områden förändrat landskapets utseende.

Jordbruket i utredningsområdet har under de senaste decennierna övergått till växelodling för hästuppfödning och har inte längre någon primär försörjningsfunktion.

Bevarade spår

I direkt anslutning till planområdet i norr ligger gården Kvisljungeby 3:6. Eftersom den skapar en historisk aura i förhållande till planområdet bör den omnämnas. I Björlandaboken s. 221 står:

"Under 1800-talets senare hälft blev det vanligt med så kallade dubbla byggningar, det vill säga hus, avdelade med en hjärtmur och med två rum på vardera sidan om denna. Manhuset till en av Låssbygårdarna uppfördes 1865 som dubbel byggning."

På den utflyttade gården Kvisljungeby 3:6 finns ett fint exempel på ett sådant dubbelhus. Det är oklart om huset har anor i 1800-talet eftersom gården har sina första taxeringsuppgifter från 1929. Det är således en av de yngre gårdarna i området. Ladugården med alla sina uthus har brunnit till grunden men har kvar en stensockel som visar var uthusen har stått.

Kvisljungeby 3:6 strax utanför områdesgränsen i norr.

Gammal stenbro vid område B enligt karta på sidan 10.

Grindstolpe vid samma plats som föregående.

Stengärdesgård som ligger utmed norra gränsen av planområdet.

Andra bevarade spår i kulturlandskapet finns likaså i norr i anslutning till planområdet. Öster om gården Kvisljungeby 3:6 ligger äldre lämningar av gärdesgårdar, en grindstolpe, en stenbro och en del av enstensatt kan ned mot en bäck (yta B på kartan sidan 10). Dessa lämningar är utan tvekan hundratalens år gamla och ger ett genuint intryck i kulturlandskapet. I anslutning till dessa lämningar finns även stora ekar och en ängsmark.

Ortnamn

Kvisljungeby är det 1990 antagna vägnamnet som går genom trakten Kvisljungeby. Namnet är förstås mycket äldre än så. Kvisljungeby har som by bestått av Kronogården, Skomakaregården och Trulsegården och några senare tillkomna.

Det tidigast påträffade namnet är Kutlung(h)abo/ 1388. Det ska ha syftat på en kort eller kuttryggig person eller familj som var bosatt på platsen. På karta från 1667 (arkiverad vid Stadsbyggnadskontoret, akt El Fla 740) finns ett bynamn: Kustlinjeby. Senare avvikande namnvarianter är Qwisljunge By 1793, Qvistljungeby 1860 samt Kvisslingeby på kartorna från 1935. Ortnamnet Kvisljungeby har med andra ord uttalats och tolkats på många sätt men har ingen koppling till vare sig familjenamnet Quisling eller växten ljung. Trulsegården i Kvisljungeby har troligtvis

fått namnet efter Anders Trulsson som ägde hemmanet 1659-84.

Ortnamnet Skra Bro i Björlanda befastes genom ett beslut i kulturnämnden 1998. Skra Bro, som egentligen ligger norr om det aktuella planområdet, är en gammal bro över Osbäcken på västra Hisingen. Det var en träbro som medarna skrapade ner om vintern. Det gjorde att hästkärrorna senare tog i underredet på bron och skrapade. I folkmun fick bron därför namnet "Skrapebron", vilket senare har förkortats till Skra Bro (OGB IV s 103). Bron är numera ersatt av en större vägbro mellan rondellen vid Kongahällavägen/ Björlandavägen/bussterminalen Skra Bro. Den gamla bron finns dock kvar.

Paradigmskifte

Kulturlandskapet har länge hållits öppet genom åkerbruk. För att ha fria odlingsmarker byggde man därför på höjderna och vid skogskanterna. I nutiden sker något som kan liknas vid ett paradigmskifte i markbruk och som påverkar stadens historiska kulturlandskap. Det tidigare breda och öppna jordbrukslandskapet har blivit attraktiv mark för utbyggnad av bostadsområden i stadsplaneringen.

Exploatering av obebyggda jordbruksarealer i stadens närhet har nått såväl översiktsplanering som detaljplanering.

En bild av Kvisljungeby från 1969.

Illustration över historiska namn för byn och trakten - byns långa historia återspeglas i ortnamnet

1388 Röde bok -
Kultungabö, Kuslungabö
(uttalas Kåsslingeby)

1544-1659 - jordeboken:
Kwsslingeby, Qwislingeby

1793 Charta över inagorna till
hemmanen **Qwisljunge By**
1821 **Qvistljugebys Äng**

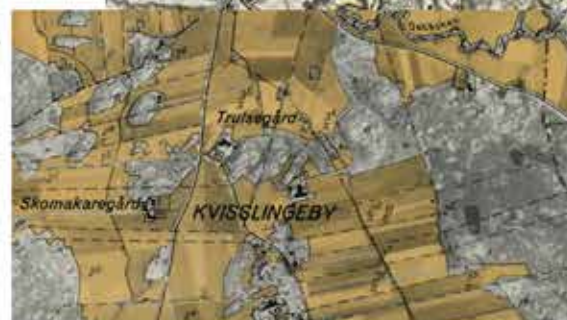
1852 - Laga skifte
Qvislingeby

1863 - Generalstabskarta -
Qvistljungeby

1934 - ekonomiska kartan -
Kvisslingeby

1970 - flygfoto -
Kvisljungeby

Ortnamnet **Kvisljungeby**
officiellt sedan 1990

"Men vilja vi nå fram till en allsidigare uppfattning om människornas livsförsel, försöka fastställa det för bygden säregna eller försöka följa de stora sammanhangen i tid och rum, måste vi också taga hänsyn till själva kulturlandskapets struktur, formad i en ständigt växelverkan mellan människan och naturen, till fördelningen mellan åker och äng, skog och hed, vidare till bebyggelse, till arbetsliv och redskapsbestånd, till seder och bruk, till årets och människolivets rytm. Det gäller därvid att försöka nå de äldre elementen och formerna i dagens kulturbild och situation."
(Björlanda socken genom tiderna 1955, s. 219)

Bilden visar gården Kvisljungeby 3:6 i bildens mitt. Utsikt från kullen område C enligt kartan på sidan 10.

KÄNSLIGHET

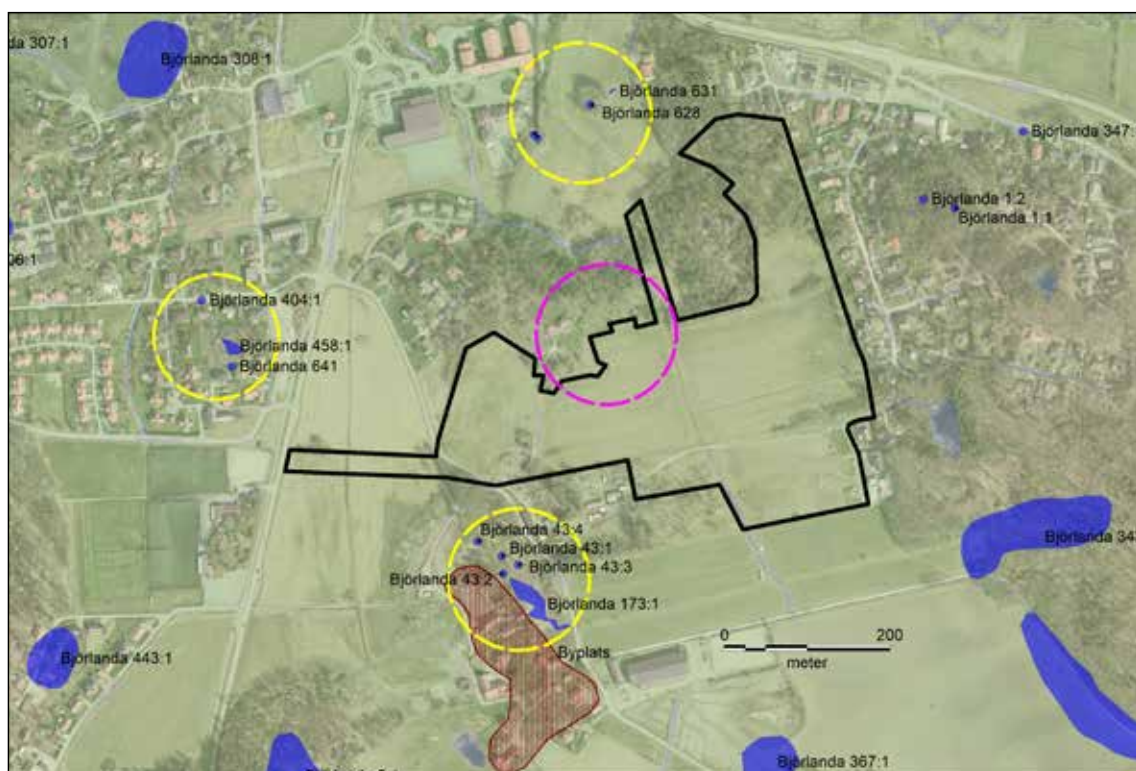
Med landskapsbilden och den historiska utvecklingen i ryggen formas vissa punkter, ytor och stråk med särskild betydelse för att uppleva historien i landskapet. Några av dessa ligger inom planområdet, såsom gärdesgårdar och siktlinjer. Andra finns i anslutning till området, såsom fornlämningsmiljöer, gård- och byplats. Detta är känsliga noder, viktiga att ta hänsyn till i planarbetet om man vill bevara områdets tidsdjup.

Synliga spår

De i landskapsavsnittet nämnda fornlämningsgrupperna är av betydelse för den planerade bebyggelsen i Skra Bro och har gulmarkerats på kartan nedan. Detsamma gäller miljön kring gården Kvisljungeby 3:6 (se bild till vänster) som utgör en plats med lantlig karaktär och som på så sätt bevarar

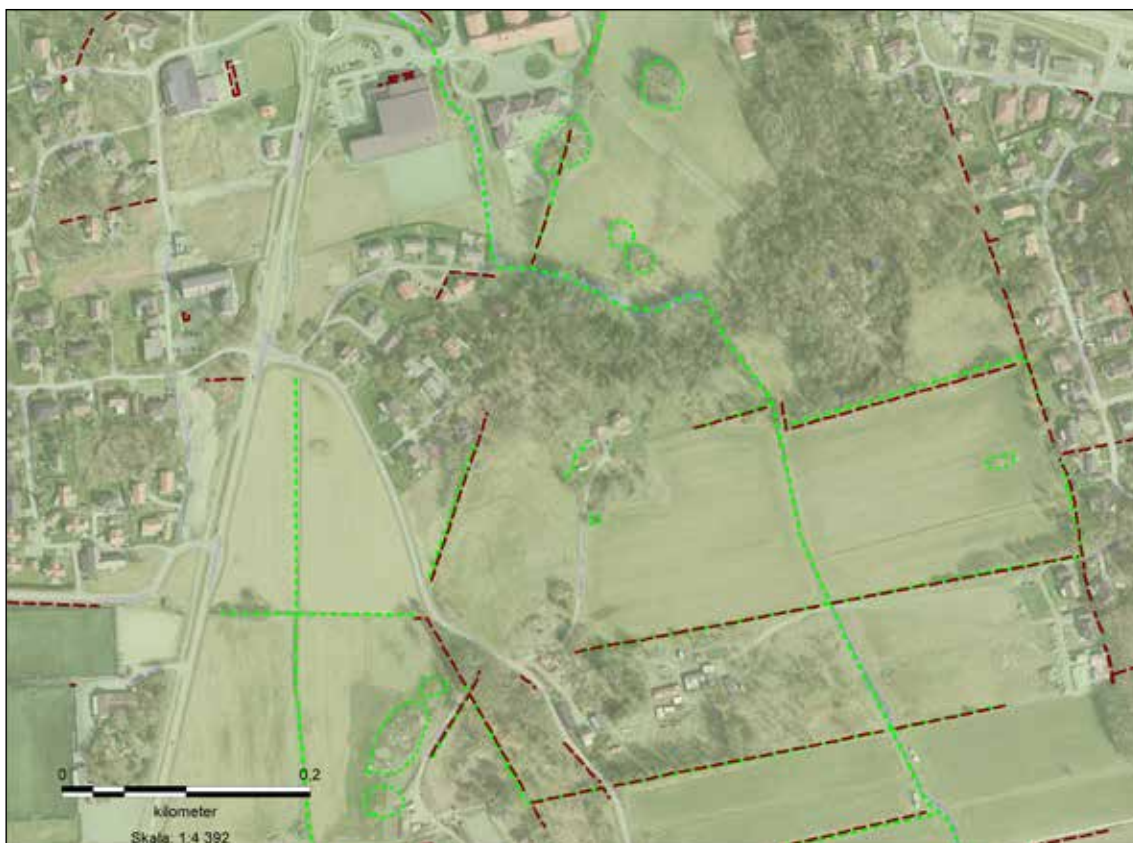
områdets ursprungliga karaktär. Ytterligare en yta som bör tas hänsyn till vid den planerade bebyggelsen ligger lite drygt 100 m öster om den nämnda gården Kvisljungeby 3:6. Här finns en vällagd gammal stenbro och en stensatt kant av det lilla vattendrag som rinner under bron. I området finns även välbevarade gärdesgårdar.

Bilden visar närbelägna kulturhistoriska lämningar. En inzoomning av den mittersta rosa cirkeln finns på sidan xx.

Tillsammans bildar lämningarna med bron i centrum ett tydligt uttryck för ett äldre agrart skede, som karaktäriserar området i Skra Bro. Med dessa lämningars bevarande behålls en agrar karaktär av det nya bostadsområdet

med rötter långt bakåt i tiden. I bilden nedan framgår hur natur och kultur samverkar genom att gärdesgårdar sammanfaller med viktiga biotoper.

Natur- och kulturvärden sammanfaller genom biotoper och gärdesgårdar eller andra jordbrukslämningar. På bilden är biotoper de gröna linjerna och gärdesgårdar är bruna.

Kulturmiljö som resurs

Kvislungebys område lämpar sig väl för "historiska promenadstigar". De många spåren från områdets förhistoriska tid har överlagrats med ett förhållandevis välbevarat odlingslandskap med tydliga spår från tiden för de olika skiftesreformerna. Jordbruket präglar fortfarande stora delar av landskapet där bebyggelsemönster, vägsträckningar och ägogränser ger tydliga historiska avtryck.

Vikten av att bevara spåren av historien betonades redan på 1950-talet i boken om Björlanda socken genom tiderna från 1955 (s. 219).

Rekommendation

Björlandaområdets boendekvalitet är beroende av en god balans mellan bebyggelse, natur- och kulturresurser.

Även om det inte finns några kända fornlämningar inom planområdet utgör de ett väsentligt inslag i ett större landskapsperspektiv i Björlanda. Några av fornlämningarna i planområdets närhet utgörs av gravar och gravfält, boplatser och skålgropsförekomster (gulmarkeringar på karta nedan).

Det kan vara av intresse i ett nytt bostadsområde att informera om de närbelägna lämningarna. Fornlämningarna kan tillgängliggöras och förklaras bland annat genom skyltar och broschyrer.

Här kan nämnas den arkeologiska utredning som Rio Göteborg nyligen gjort och som visar att det finns flera tidigare okända förhistoriska boplatser i området.

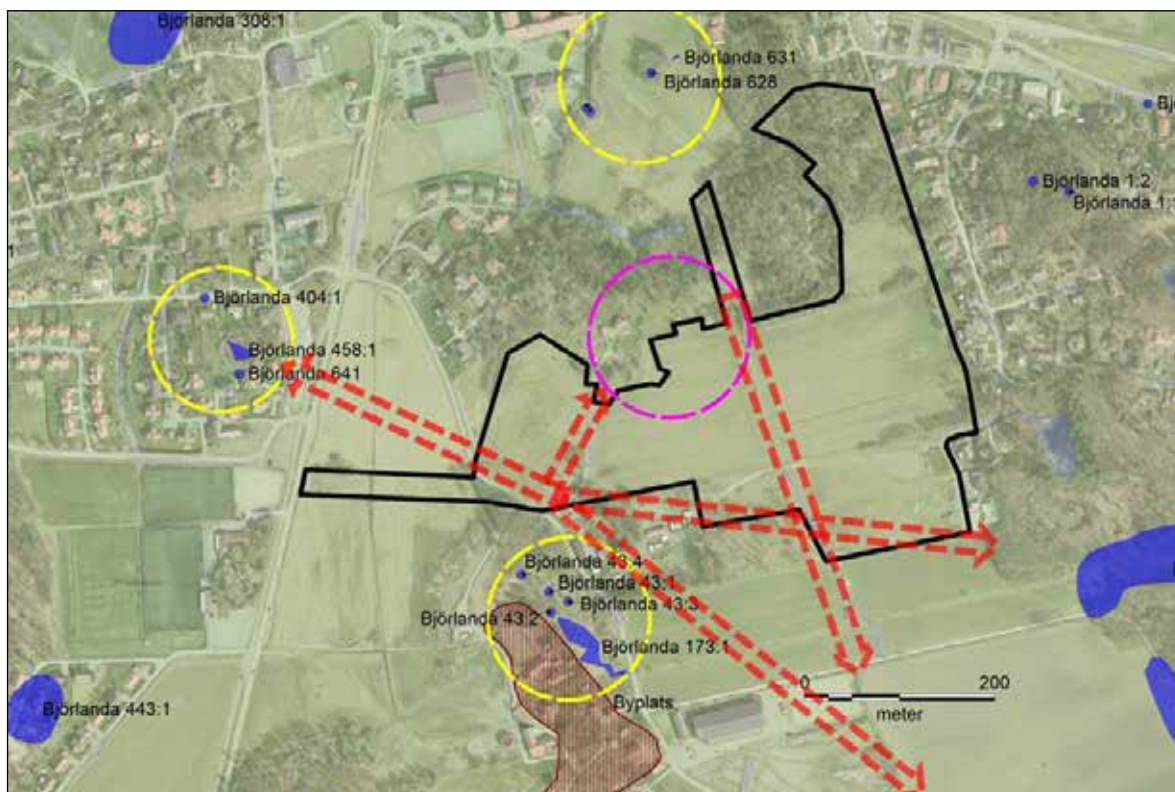
Utsiktspunkter med siktlinjer mot strategiska vyer kan ge en känsla av det forna jordbrukslandskapet (rödmarkering på kartan nedan).

Syftet är att ge en större förståelse för historiska spår som finns i landskapet.

För att uppleva de befintliga historiska spåren såsom stengärdesgårdar, andra stenläggningar och äldre vägsträckningar föreslås också ett behörigt avstånd och lägre exploatering i närheten.

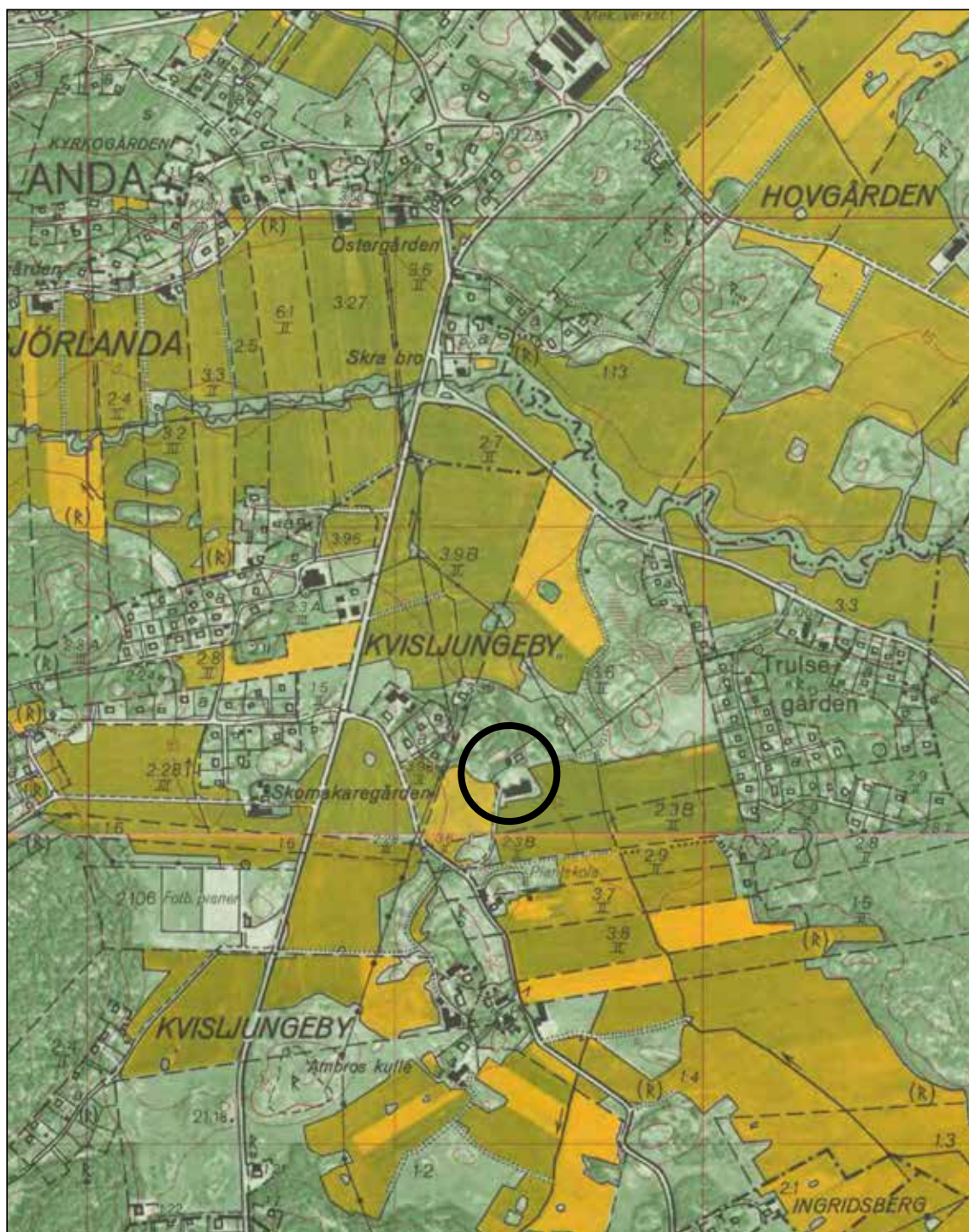
Det som har gett en karaktär i området var de kringbyggda gårdarna varav väldigt få finns kvar. En "innebyggd" gård utgjordes av manhus, ladugård och övriga ekonomibyggnader efter bestämd ordning i fyrkant kring en stensatt gårdsplan. Genom en port kunde gården stängas mot yttervärlden. Bebyggelse typer i landskapet som finns kvar och som försvunnit kan inspirera, i någon rekonstruerad eller omtolkad form, till nya inslag i den planerade bebyggelsen. Det skulle kunna bidra till en visuell trädning, en pedagogisk överföring av berättelsen om området.

Bebyggelse typer i landskapet som finns kvar och som försvunnit kan inspirera, i någon rekonstruerad eller omtolkad form, till nya inslag i den planerade bebyggelsen.

Bilden visar såväl kulturhistoriska lämningar som siktlinjer. Linjerna är viktiga för att uppfatta sambanden i kulturlandskapet.

Ekonomiska kartan från 1975-1976 visar jordbrukslandskapet och vägsystemets relativa orördhet. Vid ringen ligger gården Kvisljungeby 3:6.

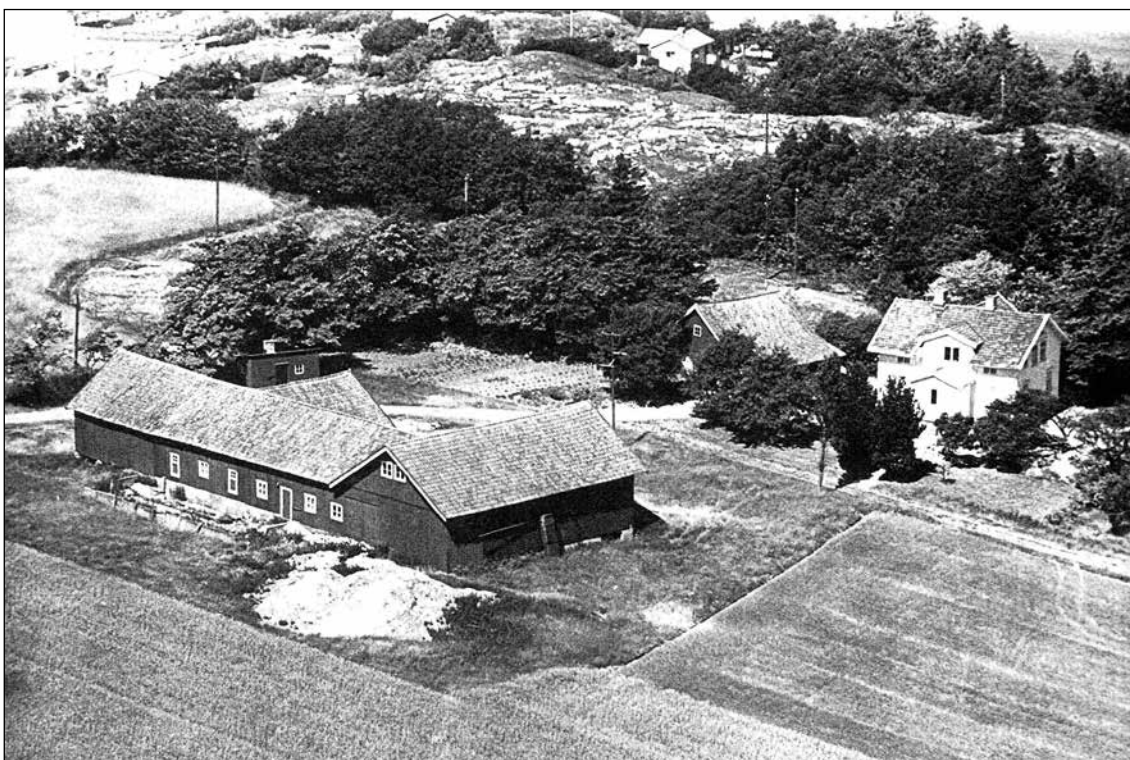

Gården Kvisljungeby 3:6 som den var på 1970-talet. Vid en antikvarisk inventering av området konstaterades byns och gårdens stora kulturhistoriska värden. Ett kulturresevat diskuterades men blev inte av.

Källarvinden på gården restaurerades som en byggnadsvårdande åtgärd.

Det som gav en karaktär i området var de kringbyggda gårdarna varav väldigt få finns kvar. En innebyggd gård utgjordes av manhus, ladugård och övriga ekonomibyggnader efter bestämd ordning i fyrkant kring en stensatt gårdsplan. Genom en port kunde gården stängas mot yttrevärlden.

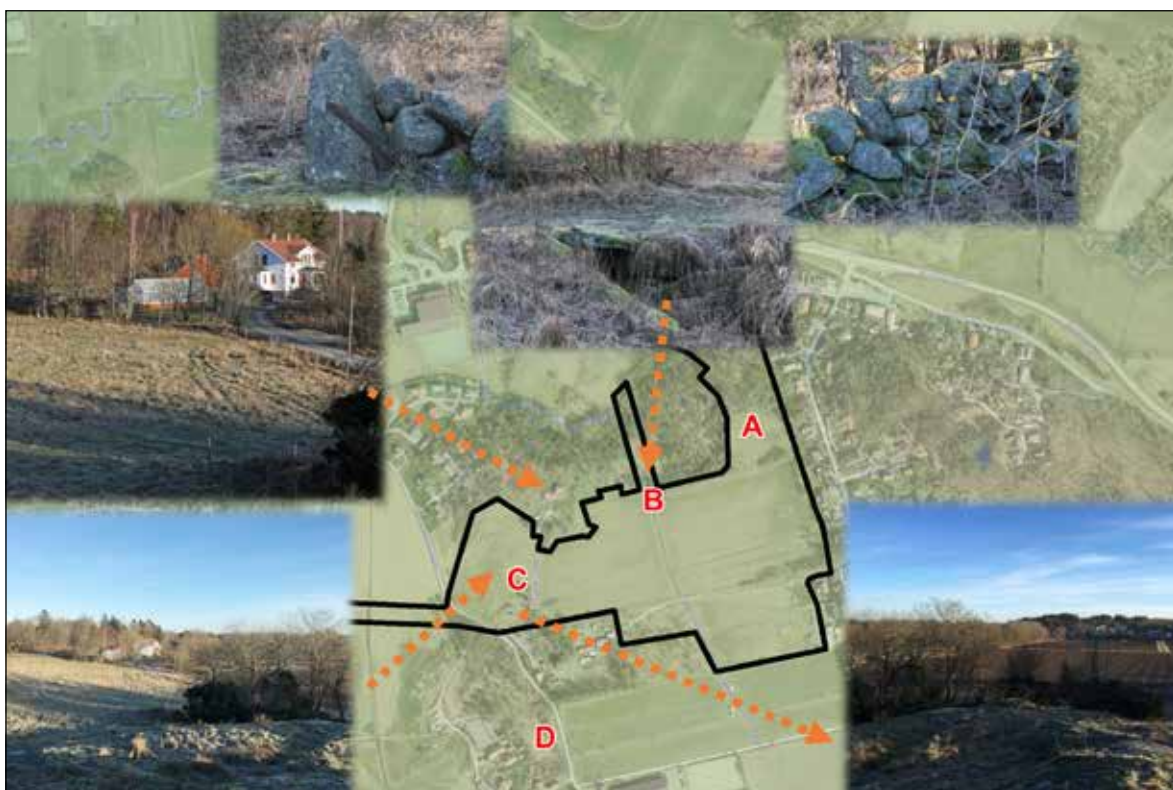

Att särskilt rekommendera:

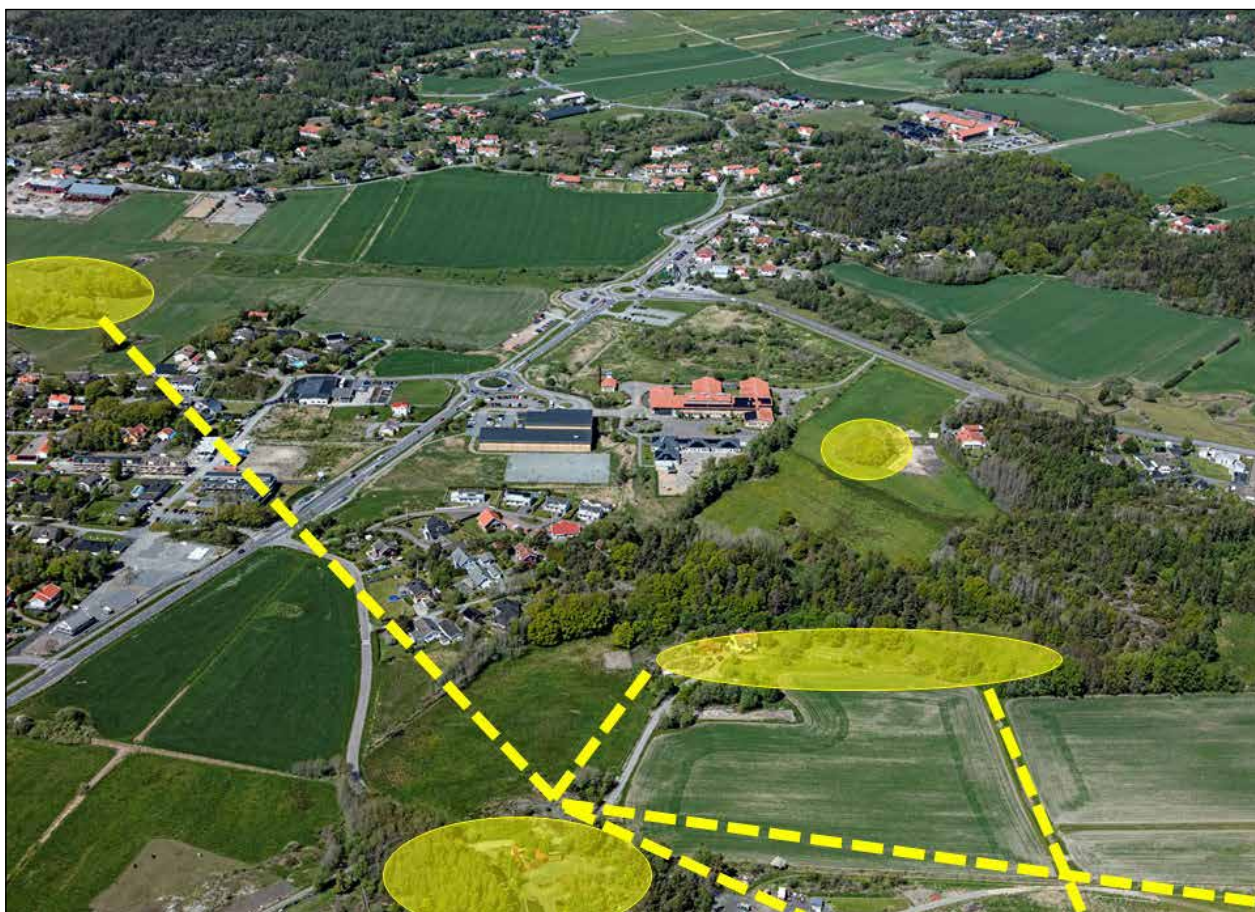
- Behålla siktlinjer genom området och anpassa bebyggelsens skala för att bibehålla relation till det äldre landskapet.
- Avfasa volym och täthet mot de äldre lämningarna i norr.
- Skapa utsiktsmöjligheter på höjdkullen i väster (område C på kartan bredvid). Pedagogisk informationstavla som visar landskapets kulturhistoria.
- Framhäva ortnamnet Kvisljungeby.
- Bevara spår i landskapet såsom gärdesgårdar, stenbroar och historiska vägsträckningar (jämför den övre kartan på sidan 14 samt illustrationerna på sidan 27).
- Vid nyplanering behålla småskalighet och grönska för att passa in i karaktären av lantlig bebyggelse.
- Kvisljungeby 3:6 i kanten av planområdet utgör ett viktigt inslag av äldre bebyggelse i kulturlandskapet. Här rekommenderas att nybebyggelsen hålls

Markering av känsliga miljöer strax norr om planområdet, punkt B på figuren nedan.

Fotoillustration av utpekade platser.

Till vänster illustreras möjliga visuella samband i kulturlandskapet.
Nedan en flygbild över större delen av planområdet med Bygårdsvägen fram till gården Kvisljungeby 3:6.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Här presenteras huvuddelen av de källor som ligger till grund för fakta och analyser i kulturmiljöunderlaget.

Björlanda socken genom tiderna - En bygdeskildring från Hisingen. 1955.

Björlanda: uppdatering av natur- och kulturvärden. Göteborgs stadsmuseum. 2011. Hannes Nilsson, Karin Nordström, Ulf Ragnesten.

Fångsfolk och bönder. Om forntiden i Göteborg. 2005. Red. Stina Andersson och Ulf Ragnesten.

Natur, kultur och sociotop – kunskapsunderlag för Göteborgs stad. 2011. Digitalt kartunderlag i Göteborgs stads infovisare, innehåller utdrag ur ett stort antal inventeringar och annat underlag vilka inte redovisas i referenslistan.

Gårdar kring Göteborg – en bebyggelsehistorisk översikt. Andreas Hansen och Karin Nordström.

Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse – ett program för bevarande. 1999. Red. Gudrun Lönnroth.

Kulturmiljöunderlag Detaljplan Skra bro, Göteborgs stad. Acanthus arkitektur och kulturvård. 2012. Maria Olovsson.

Översiktlig studie av natur- och kulturvärden i Björlanda. 2004. Anette Lindgren, Maria Magnusson, Stig Swedberg.

Natur- och kulturvårdsprogram för Göteborg (Fastighetskontoret m.fl. 1979): Rapport 4 kulturlandskap. 1979. Område 128 D Kvislungeby.

Ortnamnen i Göteborg och Bohuslän (OGB IV s 103.)

Hisingens äldsta boplat. Arkeologisk rapport från Göteborgs Stadsmuseum 2003:01. Ragnesten, Ulf.

Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohuslän. Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Länsstyrelsen 1995.

Värdefulla odlingslandskap, natur- och kulturvärden i Göteborgs jordbruksområden (Kulturförvaltningen och Park- och Naturförvaltningen 2014)

Lantmäterikartor

Geometrisk avmätning 1695 och 1699.

Storskifteskartor från Björlanda socken mellan åren 1771 till 1827.

Laga Skifteskartor från Björlanda socken mellan åren 1827 till 1852.

Ekonomiska kartan över området från 1930-talet.